

Tóth Imre: A Páneurópai Piknik

Az 1980-as évek második felére a Szovjetunió, az egykor világalomra törő birodalom nem volt képes lépést tartani a Nyugat technológiai fejlődésével, elmaradt a fegyverkezési versenyben, mely azonban így is a végsőkig igénybe vette az ország erőforrásait. Ilyen körülmények között Moszkva számára egyre nehezebbé vált a szatellit-csatlós államok megtartása. Ez utóbbi, valamint a periféria és félperiféria államait a 80-as évek végén elérő válság az államszocialista rendszerek igen gyors összeomlásához vezetett. Az átalakulás folyamata elvezetett az egykori szatellit államok függetlenné válásához. A kelet- és kelet-közép-európai országok közül Magyarország Lengyelországgal együtt mindvégig e változás élvonalában haladt. Az egymást erősítő események hirtelen felgyorsultak, és a néhány évvel korábban még elképzelhetetlen vívmányok eredményei különösképpen mutatkoztak 1989 nyarán, az osztrák-magyar határtérségben. Ez az esztendő méltán vonult be a csodák éve – annus mirabilis - néven a köztudatba.

A Német Demokratikus Köztársaság (NDK) változásokat dermedten figyelő vezetése 1989-re nemcsak önmaga politikájának, hanem – jellegzetes módon – saját túszként tartott állampolgárainak foglyává vált. A berlini kommunista vezetés tehetetlenül figyelte, hogy keletnémetek egyre nagyobb tömege menekül végleg a kilátástalanságból. Céljuk elsősorban a Német Szövetségi Köztársaságba történő áttelepülés volt. Számukra a legalkalmasabbnak az látszott, hogy Magyarországon keresztül hagyják hátuk mögött a szocialista rendszert. Reményeiket elsősorban az táplálta, hogy 1989. május 2-án megkezdődött a vasfüggöny lebontása az osztrák-magyar határon. A tény hatására szélteben hosszában terjedtek olyan téves információk, melyek szerint Ausztria és a szabad világ egy könnyed sétával elérhető a menekülők számára. Ez azonban nem ment ennyire egyszerűen. A magyar határőrizeti szervek továbbra is feltartóztatták a határsértőket, sőt bevezették a „mélységi” ellenőrzést, amellyel lehetséges menekülőket fordítottak vissza a tágabb határtérségből is.

A nyár folyamán már komoly diplomáciai egyeztetések zajlottak a Magyarországon hatalmas számban összegyűlt keletnémet állampolgárok helyzetének rendezése érdekében, ám ezek a tárgyalások hosszú ideig nem vezettek eredményre. Ebben a helyzetben nyert különleges értelmet az a kezdeményezés, amely az akkori ellenzéktől származott, és az osztrák-magyar határt szemelte ki egy európai egységünnep színhelyéül. Ez az ünnep lett a debreceni fiatalok indítványára a soproni ellenzéki szervezetek által életre hívott Páneurópai Piknik. A piknik védnökeinek Pozsgay Imrét és Habsburg Ottót kérték fel. Az 1989. augusztus 19-én 15.00 órára tervezett hivatalos programkezdés előtt az eseményt hírül vett NDK-s menekültek jelentek meg a helyszínen, majd több hullámban áttörtek a határon. A feletteseik által magukra hagyott és „szabadságra ítélt” magyar határőrök nem akadályozták meg a szökést, amely így a német egyesülés első igazán látványos akciójává vált. A határáttörés, az NDK-s menekültek „exodus” elvezetett a keletnémet diktatúra fellazításán keresztül a német újraegyesítéshez, ez pedig Európa újraegyesülését is jelentette. Kohl kancellár ezt a következőképpen köszönte meg: „A falból Magyarország verte ki az első követ.” A hidegháború és a kétpólusú világrend kezdetét sokan Winston Churchill híressé vált fultoni beszédének elhangzásához kötik. A volt brit miniszterelnök akkoriban arról beszélt, hogy a Balti-tenger mentén fekvő Stettintől az adriai Triesztig vasfüggöny ereszkedett Európára. A valóságban persze nem lehet a hidegháborút egyetlen beszédhez, egyetlen elhangzott mondathoz kötni, ám a Churchill-féle kijelentés metaforikus értelemmel bírt, és szimbolikusan korszakhatárt húzott Európa és a világ történelmében. Amennyiben ezt elfogadjuk, úgy azt is leszögezhetjük: a Páneurópai Piknik is korszakhatárt jelöl. A „vasfüggöny” áttörésével nem csupán a jelenlévő több száz magyar, német és osztrák

résztevő, hanem egész Európa, sőt a világ vett szimbolikusan búcsút a kettéosztottságtól és a sztálini, illetve posztstálini típusú diktatúrák regnálásától.

Hűség, szabadság, európaiság

A soproniak a történelem során sokszor tettek tanúbizonyságot hazaszeretetükről és európaiságukról. 1921-ben népszavazással döntöttek arról, hogy hűek maradnak a magyar hazához, amivel Sopron kiérdemelte a Civitas Fidelissima, a leghűségesebb város elismerést. Az emberek szabadság iránti vágyát és elkötelezettségét pedig ékesen bizonyította az 1989-es Páneurópai Piknik, amikor több száz keletnémet polgár törte át a vasfüggönyt. Sopron minden korban a találkozások és új utak kiindulásának színhelye volt. Szeretnénk, ha a Páneurópai Piknik Európa újraegyesítésének szimbólumává, helyszíne pedig a nemzeti és európai történelem zárandokhelyévé válna.

A Páneurópai Piknik

Az 1980-as évek második felére a Szovjetunió, az egykor világalomra törő birodalom nem volt képes lépést tartani a Nyugat technológiai fejlődésével, elmaradt a fegyverkezési versenyben, mely azonban így is a végsőkig igénybe vette az ország erőforrásait. Ilyen körülmények között Moszkva számára egyre nehezebbé vált a szatellit-csatlós államok megtartása. Ez utóbbi, valamint a periféria és félperiféria államait a 80-as évek végén elérő válság az államszocialista rendszerek igen gyors összeomlásához vezetett. Az átalakulás folyamata elvezetett az egykori szatellit államok függetlenné válásához. A kelet- és kelet-közép-európai országok közül Magyarország Lengyelországgal együtt mindvégig e változás élvonalában haladt. Az egymást erősítő események hirtelen felgyorsultak, és a néhány évvel korábban még elképzelhetetlen vívmányok eredményei különösképpen mutatkoztak 1989 nyarán, az osztrák- magyar határtérségben. Ez az esztendő méltán vonult be a csodák éve – annus mirabilis – néven a köztudatba.

A Német Demokratikus Köztársaság (NDK) változásokat dermedten figyelő vezetése 1989-re nemcsak önmaga politikájának, hanem – jellegzetes módon – saját túszként tartott állampolgárainak foglyává vált. A berlini kommunista vezetés tehetetlenül figyelte, hogy keletnémetek egyre nagyobb tömege menekül végleg a kilátástalanságból. Céljuk elsősorban a Német Szövetségi Köztársaságba történő áttelepülés volt. Számukra a legalkalmasabbnak az látszott, hogy Magyarországon keresztül hagyják hátuk mögött a szocialista rendszert. Reményeiket elsősorban az táplálta, hogy 1989. május 2-án megkezdődött a vasfüggöny lebontása az osztrák- magyar határon. A tény hatására széltében - hosszában terjedtek olyan téves információk, melyek szerint Ausztria és a szabad világ egy könnyed sétával elérhető a menekülők számára. Ez azonban nem ment ennyire egyszerűen. A magyar határőrizeti szervek továbbra is feltartóztatták a határsértőket, sőt bevezették a „mélységi” ellenőrzést, amellyel lehetséges menekülőket fordítottak vissza a tágabb határtérségből is. A nyár folyamán már komoly diplomáciai egyeztetések zajlottak a Magyarországon hatalmas számban összegyűlt keletnémet állampolgárok helyzetének rendezése érdekében, ám ezek a tárgyalások hosszú ideig nem vezettek eredményre.

Ebben a helyzetben nyert különleges értelmet az a kezdeményezés, amely az akkori ellenzékől származott, és az osztrák-magyar határt szemelte ki egy európai egységünneppé színhelyéül. Ez az ünnep lett a debreceni fiatalok indítványára a soproni ellenzéki szervezetek által életre hívott Páneurópai Piknik. A piknik védnökeinek Pozsgay Imrét és Habsburg Ottót

kérték fel. Az 1989. augusztus 19-én 15.00 órára tervezett hivatalos programkezdés előtt az eseményt hírül vett NDK -s menekültek jelentek meg a helyszínen, majd több hullámban áttörtek a határon. A feletteseik által magukra hagyott és „szabadságra ítélt” magyar határőrök nem akadályozták meg a szökést, amely így a német egyesülés első igazán látványos akciójává vált. A határáttörés, az NDK -s menekültek „exordusa” elvezetett a keletnémet diktatúra fellazításán keresztül a német újraegyesítéshez, ez pedig Európa újraegyesülését is jelentette. Kohl kancellár ezt a következőképpen köszönte meg: „A Falból Magyarország verte ki az első követ.” A hidegháború és a kétpólusú világrend kezdetét sokan Winston Churchill híressé vált fultoni beszédének elhangzásához kötik. A volt brit miniszterelnök akkoriban arról beszélt, hogy a Balti- tenger mentén fekvő Stettintől az adriai Triesztig vasfüggöny ereszkedett Európára. A valóságban persze nem lehet a hidegháborút egyetlen beszédhez, egyetlen elhangzott mondathoz kötni, ám a Churchill-féle kijelentés metaforikus értelemmel bírt, és szimbolikusan korszakhatárt húzott Európa és a világ történelmében. Amennyiben ezt elfogadjuk, úgy azt is leszögezhetjük: a Páneurópai Piknik is korszakhatárt jelöl. A „vasfüggöny” áttörésével nem csupán a jelenlévő több száz magyar, német és osztrák résztvevő, hanem egész Európa, sőt a világ vett szimbolikusan búcsút a kettéosztottságtól és a sztálini, illetve posztsztálini típusú diktatúrák regnálásától.

Dr. Tóth Imre történész, a Soproni Múzeum igazgatója

A XX. század kiemelkedő eseménye

Augusztus 19-én ünnepeltük a vasfüggöny áttörésének 20. évfordulóját. Az eltelt idő jelentős, de talán még nem történelmi távlat. Az érzelmi színezet halványul, és egyre inkább a higgadt értékelés kerül előtérbe. Ma már tudjuk, hogy a XX. század történelmének kiemelkedően fontos eseménye történt azon a soproni határszakaszon. A történelmet legtöbbször névtelen hősök bátorsága alakítja, az itt lezajlott határáttörésen is néhány ismert és sok névtelen magyar és német ember hősiesség viselkedése szabott határozott irányt a történelemnek.

Újságcikk részletek:

Részlet a Bécsi Napló 1989. szeptember-októberi számából:

"A fogókkal és drótvágókkal "felfegyverzett" emberek, akik élvezettel vágtak óriási lyukakat a hírhedt vasfüggönyön, csak valamivel később értesültek róla, hogy nemcsak jelképesen nyitottak rést a szabad Európa felé. (A levágott drótokat igazolással ellátva emléktárgyként osztogatták). Augusztus 19-én ugyanis a páneurópai találkozó résztvevői helyett, akik számára ezen a napon megnyitották a határt Sopronpuszta és St. Margarethen (Margitbánya) között, keletnémetek százai tódultak Ausztriába. Ez az esemény uralta aztán a tudósításokat, az újságok sok esetben meg sem említették, milyen rendezvény tette lehetővé az azóta is tartó tömeges menekülést. Pedig már maga a terület megválasztása, ahol a pikniket megrendezték, szenciációval ért fel. (...) Az egykor rettegett "halálsávon" gyerekek rohagáltak, és az emberek türelmesen álltak sorba az őrtorony tövében (...)"

Népszabadság, 1989. augusztus 21.:

"Helyszíni nyugatnémet beszámolóik szerint a Páneurópai Piknik elnevezésű találkozó alkalmából szombaton Sopron mellett megnyitották a határ egy szakaszát, hogy a

rendezvényre érkező osztrák és más vendégeket zavartalanul fogadni tudják. Ezt használta ki több száz, a helyszínen várakozó NDK-állampolgár. Miközben az osztrákok dokumentumaikkal foglalatoskodtak, egymás után érkező 40-50 fős NDK-s csoportok "rohamozták meg" a határpontot. A három órán át nyitva tartott ponton keresztül 450-en távoztak. Az ARD, a nyugatnémet televízió 1-es csatornájának tudósítója helyszíni jelentésében igen meleg hangon méltatta a magyar határőrség higgadt nagyvonalúságát: minden incidens, az emberéletek legcsekélyebb veszélyeztetése nélkül szabad utat engedett a távozóknak. Osztrák oldalon elsőként egy határ menti településre vitték a menekülteket, majd továbbutaztak Bécsbe. Egyesek csomagjait segítőkész osztrák turisták hozták át gépkocsival a határon, ám a nagy többség minden személyes ingósága magyar területen maradt. Az NSZK hatóságai a nap folyamán két különbuszt, majd egy vonatot küldtek az áttelepülők elszállítására, akik ezekkel valamennyien az NSZK-ba érkeztek."

Soproni Hírlap, 1989. augusztus 25.:

"A kerítés mellett lehettünk tanúi egy újabb csoport határátlépésének, s a dróton már segítséggel átbújó emberek feszültségének, majd a "szabad földön" kibuggyanó örömkönyveknek, boldog öleléseknek. Akkor már ragyogó mosollyal integettek vissza nekünk, akik közé időközben két, éppen szolgálatot teljesítő határőr is megérkezett. Géppisztolyuk csövébe egy színpadias gesztusokra hajlamos úr virágot tűzött. A két katona állt és mosolygott. Az, hogy még figyelmeztető lövést sem adtak, mutatta az e napon kezdődő - és talán nemcsak egyetlen napig tartó - szabadságot."

Magyar Hírlap, 1989. augusztus 22.:

"Osztrák források szerint hatszáznál több NDK-állampolgár jutott át a magyar-osztrák határon szombaton, a Páneurópai Piknik alkalmával megnyitott szakaszon, és még vasárnap és hétfőn is mintegy 700-as távoztak Nyugatra a lebontott vasfüggöny helyén át. A bécsi NSZK-nagykövet, Dietrich Graf von Brühl az osztrák tévéhíradóban közölte: vasárnap további 180 keletnémet jelentkezett náluk. Ennél azonban valószínűleg jóval többen jutottak át aznap is, mivel nem kevesen eleve továbbutaznak a szövetségi köztársaságba (...) Burgenlandi jelentés szerint tegnapi virradóan Kismarton (Eisenstadt) térségében 160 keletnémet jutott át a magyar-osztrák zöldhatáron. Ellátásukra az Osztrák Vöröskereszt a tartomány határ menti településein sátrakat, tábori konyhákat állított föl."

Soproni Hírlap, 1989. szeptember 15.:

"A magyar kormány 1989. szeptember 10-én este bejelentette, hogy a Magyarországon tartózkodó NDK-állampolgárok saját útiokmányukkal aznap éjféltől Ausztria felé elhagyhatják az országot. Példátlan, és örömteli "népvándorlás" kezdődött."

"Néhány másodperc még hiányzik éjfélig, amikor a legelső autók megjelennek, hogy a csupán pillanatokig tartó útlevél-ellenőrzés után átgördüljenek a nyitott sorompó alatt. Villognak a vakuk, kattognak a fényképezőgépek - viszontlátásra Magyarország!"

Helmuth Kohl szövetségi kancellár 1990-ben, a két Németország egyesítésének ünnepségén kijelenti: "A Berlini Fal lebontása Magyarországon kezdődött, a német újraegyesítés felé az első lépés a Páneurópai Pikniken történt."